

GÖRSEL TASARIM ÖGE ve İLKELERİ

visual design
elements and principles

Prof.Dr.Vedat ÖZSOY
Doç.Dr. Abdullah AYAYDIN

Prof. Dr. Vedat ÖZSOY
Doç. Dr. Abdullah AYAYDIN

GÖRSEL TASARIM ÖGE VE İLKELERİ

ISBN 978-605-318-348-8

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2015, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları
Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri,
kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt
ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.
Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında
yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları
satın almamasını diliyoruz.

I. Baskı: Ocak 2016, Ankara

Yayın-Proje: Neslihan Gürsoy

Dizgi-Grafik Tasarım: Ayşe Nur Kutlu

Kapak Tasarımı: Dilek Karakurt

Baskı: Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj Sanayi Tic. Ltd. Şti.

Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1

İskitler/ANKARA

Tel: (0312 341 10 20)

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 26062

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

Prof. Dr. Vedat ÖZSOY

Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinde dünyaya geldi (19 Haziran 1956). 1978'de Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü'nü bitirdi. Fethiye (Muğla) Lisesinde resim öğretmenliği yaptı (1979-1980). Kültür Bakanlığı Kayseri Devlet Güzel Sanatlar Galerisi Müdürlüğü görevini yerine getirdi (1980-1987). Berlin Goethe Enstitüsü'ne devam etti (1983). Gazi Eğitim Fakültesi Resim-İş Eğitimi Bölümü'nde lisans tamamlama yaptı ve bu bölüme Araştırma Görevlisi oldu (1987).

İngiltere Birmingham City Üniversitesi Institute of Art and Design'da Yüksek Lisansını (1991), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doktorasını (1995), Arizona State University College of Fine Arts'da Post-Doktorasını (1996-97) tamamladı. Mili Eğitim Bakanlığı Resim-İş Dersi Öğretim Programı Geliştirme Komisyonu başkanlığı yaptı (1992). Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri program geliştirme çalışmaları ve hizmet içi kurslarına eğitici olarak katıldı (1991-2012). 1989'da Resim-İş Eğitimi alanında Doçent ve 2004'te Profesör oldu.

Yükseköğretim Kurulu, Eğitim Fakülteleri program Geliştirme Çalışma Gurubu, Fakülte-Okul İşbirliği Programı Çalışma Gurubu ve Akreditasyon Çalışma Gurubu Üyelikleri görevlerinde bulundu (1997-2002). İngiltere'de Teacher Agency'de ve ABD Harvard Graduate School of Education'de akreditasyon uzmanlığı seminerlerine katıldı (1999). European League of the Institute of the Arts'a ve International Council of Fine Arts Deans (ELIA) ve Birmingham City Üniversitesi tarafından düzenlenen Kalite Güvencesi Uzmanlığı Eğitimine katıldı (2008).

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Yönetim kurulu üyeliği yaptı (2000-2004). Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği'ni (GÖRSED) kurdu (2003). Üyesi olduğu International Society for Education Th rough Art'ın (InSEA) 7. Avrupa Bölge Kongresinin Türkiye'de düzenlenmesinde etkili oldu (2004). İki dönem InSEA Dünya Konseyi üyeliğine seçildi (2008-2014) ve 2014-2017 dönemi için InSEA Genel Sekreterliğine atandı.

"Görsel Sanatlar Eğitimi: Resim-İş Eğitiminin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri (2004/2007/2015)", "Görsel Sanatlar Eğitimi - Makaleler (2008)" ve "Görsel Sanatlar Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri - Resim-İş Eğitimi" (A.O. Alakuş'la birlikte-2009/2016) adlı kitapları yayımlandı. GÖRSED'in yayımlandığı "Yöntem ve Teknikleriyle Görsel Sanatlar Eğitiminde Uygulamalar", "Sanat Eğitiminde Müze Eğitimi ve Uygulamaları", "İlköğretim Sanat Öğretimi Yöntemleri", International Society for Education Th rough Art (InSEA) 7th European Regional Congress Proceedings (O. Kırıçoğlu ile birlikte 2005) kitaplarda editörlük yaptı. "International Yearbook for Research in Arts Education 2014/2" (Yayımlayan: International Network for Research in Arts and Education: INREA/Germany) adlı uluslar arası kitapta "Arts Education and Violence in Schools" başlıklı yazısı bölüm olarak yayımlandı.

Çeşitli bilimsel ve sanatsal dergilerde çok sayıda makalesi yayımlandı, ulusal ve uluslar arası kongrelere, gurup ve karma resim sergilerine katıldı. Görsel sanatlar (resim-iş) ve tasarım eğitimi alanında on yedi yüksek lisans ve on üç doktora tezini yönetti. Özsoy, ikisi uluslar arası hakemli sanat eğitimi dergisinde; on sekizi eğitim bilimleri alanında, üçü de sanat ve tasarım alanında olmak üzere toplam 23 hakemli ulusal ve uluslar arası dergide hakem kurulunda yer almaktadır. Çeşitli sanat, tasarım ve eğitim kongrelerine çağırılı konuşmacı olarak davet edildi. Görsel Sanatlar Eğitimi Deneği tarafından geleneksel olarak verilen“Görsel Sanatlar Eğitimi Onur Ödülü”ne lâyık görüldü (2013).

Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar, Fakültesi Dekanlığı görevini yerine getirdi (2005-2008). TED Ankara Özel Okulları Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı Geliştirme Komisyonuna danışmanlık yaptı (2013-2014). APEAS İnşaat Firmasında sanat danışmanlığı görevini sürdürmektedir.

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dekanlığı görevini yerine getirdi (2008-2015). Vedat Özsoy halen aynı kurumda öğretim üyesi olarak eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetlerini sürdürmekte olup evli ve iki çocuk babasıdır.

Doç. Dr. Abdullah Ayaydın

(1973) Trabzonda doğdu.(1995) Ankara Üniversitesi SMYO Anestezi Bölümünden muzun oldu. (1999) Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Resim-İş Eğitimi Bölümü Grafik Anasanat dalında lisans tamamladı. (1996–2001) Ajanslarda grafik tasarımcı olarak çalıştı. İllüstrasyon ve karikatür çalışmaları yaptı. (1999–2001) Ankara'da Özel okullarda ve MEB okullarında görev yaptı. (2001) KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi Güzel sanatlar Eğitimi Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak atandı. (1999–2002) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Resim-İş Eğitiminde yüksek lisans yaptı. (2002–2005) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Resim-İş Eğitiminde doktoraasını tamamlayarak doktor unvanı aldı. (2007) Yrd. Doç. unvanı aldı. (2013) Güzel Sanatlar Eğitimi alanında Doçent unvanı aldı. (2014) Resim-iş öğretmenliği anabilim dalı başkanlığına atandı. MEB-UNİCEF işbirliği ile hazırlanan İlköğretim Görsel Sanatlar Öğretim Programının hazırlanması projesine davet edildi. Öğretim Programı, Seçmeli Görsel Sanatlar dersi programı ve materyal kitabın hazırlanmasında görev aldı. Görsel Sanatlar Eğitmcileri Derneği tarafından “Yılın Görsel Sanatlar Eğitmcisi Ödülü”ne lâyık görüldü. Değişik zamanlarda MEB hizmet içi eğitim kurslarına eğitim görevlisi olarak katıldı. Çeşitli dergilerde bilimsel makaleleri yayınlandı. Bir kitap, üç kitapta bölüm yazarı ve iki kitabın editörüdür. Çok sayıda karma sergiye katıldı ve kişisel sergiler açtı. Kurucu üyesi olduğu Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği'nde iki yıl genel sekreterlik görevini yürüttü. GÖRSED ve KPSD üyesidir.

ÖN SÖZ

Ülkemizde güzel sanatlar ve tasarım eğitiminde öğrencilerin, öğretmenlerin, öğretim elemanlarının ve araştırmacıların alanlarıyla ilgili yararlandıkları görsel ve yazılı kaynaklar her geçen yıl artmaktadır. Gerek resim, heykel, seramik gibi görsel sanatlar alanında, gerekse grafik, görsel iletişim, tekstil, moda, endüstriyel tasarım, mimarlık, içmimarlık gibi tasarım alanlarında kimi zaman temel sanat eğitimi, kimi zaman da temel tasarım eğitimi olarak adlandırılan hazırlık eğitiminde bu görsel ve yazılı kaynaklara çok ihtiyaç duyulmaktadır.

Görsel sanatlar ve tasarım eğitiminin temelini oluşturan ve uluslararası eğitim ortamında kimi zaman sanat öge ve ilkeleri kimi zaman da tasarım öge ve ilkeleri olarak adlandırılan kompozisyon kurallarını biz kitabımızda her ikisini de kapsayacak şekilde görsel tasarım öge ve ilkeleri olarak adlandırmanın daha uygun olacağını düşündük.

Görsel tasarım öge ve ilkeleri, bir sanatsal düzenlemede ya da tasarım çalışmasında estetik bir bütünlük ve anlatımı elde edebilmek için sanatçı ve tasarımcıların önemli bir bölümünün sıklıkla başvurdukları bir uygulama yöntemidir. Kitabımızda bu uygulama yönteminin kuramsal alt yapısı hakkında bilgiler yer alırken diğer yönden de öge ve ilkelerin genel kabul görmüş olanları seçilmiş, bunların aydınlatıcı ve uygulamaları kolaylaştırıcı açıklamalarına yer verilmiş ve özenle seçilmiş görseller yoluyla da okuyucuların doğru örnekleri görmeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

Kitle iletişim araçlarının ve özellikle internetin bize sunduğu olanakların yanı sıra bu alanda yayımlanmış birçok kitabı bulmak mümkündür. Her biri değerli olan bu kaynaklarda görsel tasarım öğeleri ve ilkeleri önemli farklılıklar gösterebilmektedir. Bu farklılıkların kimileri yerinde, kimileri ise abartılı olarak kabul edilebilir. Ancak asıl olan bir sanatsal düzenlemede, kompozisyonda bu ister görsel sanatlarda olsun, ister tasarım alanlarında olsun etkili, estetik, bütüncül ve uyumlu bir anlatıma katkılarının olmasıdır. Bu nedenle görsel tasarım öge ve ilkelerini sanat yapmanın asıl araçları olarak yüceltmemek gerekir. Kimi sanatçı ve tasarımcıların bu öge ve ilkelere bağlı kalmadan, bazılarının da bunları ret ederek eserlerini yarattıklarını da unutmamak gerekir.

Görsel tasarım öge ve ilkeleri yalnızca yükseköğretimde değil, ilk ve orta öğretimde de eğitimcilere ve öğrencilere kullanılacakları biçimsel araçlar sunmaktadır. Bu araçlar sanatçılar tarafından keşfedilmiş, sanat ve tasarım eğitimcileri tarafından eğitimin hizmetine sunulmuştur.

Kitapta yer alan bilgi ve görsellerin sanat ve tasarım eğitimi alanındaki öğrenci, eğitimci, sanatçı ve tasarımcılara yararlı olmasını dileriz.

2016

Prof. Dr. Vedat ÖZSOY

Doç. Dr. Abdullah AYAYDIN

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
Giriş.....	1

1. BÖLÜM GÖRSEL TASARIM ÖGELERİ

NOKTA

Nokta Nedir?	18
Noktanın Bazı Özellikleri	19
Noktanın Görsel Fonksiyonları	23
Doğada Nokta ve Nokta Etkisi	32
Noktacılık Akımı (Pointilizm, Puantilizm)	34

ÇİZGİ

Çizgi Nedir?	38
Çizginin Sınıflandırılması	42
Birbirleriyle İlişkileri Açısından Çizgiler	44
Çizginin Özellikleri	45

DOKU

Doku Nedir?	48
Dokunun Sınıflandırılması	52
Dokunun Bazı Özellikleri	57
Dokunun Görsel Fonksiyonları	58
Doku Nasıl Oluşur?	62
Dokunun Psikolojik Etkileri	64
Doğada Doku Çeşitliliği	65

RENK

Renk Nedir?	68
Renklerin Bazı Özellikleri	69
Renk Çemberi	73
Renklerin Sınıflandırılması	74
A) Ana - Ara Renkler	74
B) Sıcak - Soğuk Renkler	75
C) Nötr (Acromatik) Renkler	76
Renklerin Birbirleriyle İlişkisi	77
A) Armonik Renkler	77
B) Kontrast Renkler	79
C) Tamamlayıcı (Komplementer) Renkler	80
Renklerin Görsel Fonksiyonları	81
Doğada Renk	87

TON

Ton Nedir?	90
Tonun Görsel Fonksiyonları	91
Sıcak Tonlar	93
Soğuk Tonlar	94
Ton ve Kroma İlişkisi	94
Özel Tonlar	94
Ton ve Işık İlişkisi	95
Doğada Ton	95

VALÖR

Valör Nedir?	98
Valör Çeşitleri	100
Valörün Görsel Fonksiyonları	102
Valor ile Ton Arasındaki Fark	105
Valör ile Kroma Arasındaki Fark	105
Doğada Valör	105

ŞEKİL

Şekil Nedir?	110
Şeklin Bazı Özellikleri	112
Şekil Çeşitleri	115
Şekillerin Görsel Fonksiyonları	117
Silüet Nedir?	119
Leke Nedir?	120
Şekil - Zemin İlişkisi	123
Şekilleri Etkili Kullanma	124
Doğada Şekil ve Motif	126

BIÇİM (FORM)

Biçim(Form) Nedir?	130
Formların Sınıflandırılması	132
Formun Bazı Özellikleri	134
Formun Görsel İşlevleri	137
Şekil ve Biçim Arasındaki Farklar	139
Doğa ve Form	139

ESPAS (BOŞLUK)

Espas (Boşluk) Nedir?	144
Espasın Bazı Özellikleri	145
Espasın Görsel Fonksiyonları	146
Espasta Dikkat Edilmesi Gerekenler	148
Boşluk-Doluluk İlişkisi	149
Espas ve Mekân İlişkisi	151
Doğada Boşluk – Doluluk	152
Doğa, Mekân ve İnsan	154

2. BÖLÜM

GÖRSEL TASARIM İLKELERİ

RİTİM

Ritim Nedir?	158
Ritmin Bazı Özellikleri	160
Ritmin Görsel Fonksiyonları	162
Ritim Nasıl Oluşturulur?	163
Doğada Ritim	166
Doğada Koram Örnekleri.....	168

HAREKET

Hareket Nedir?	170
Hareketin Bazı Özellikleri	171
Hareketin Görsel Fonksiyonları	171
Hareket Nasıl Oluşturulur?	174
Hareket ile Ritim Arasındaki Farklar	175
Doğada Hareket	177
Fütürizm Akımı.....	178

DENGE

Denge Nedir?	182
Denge Çeşitleri	184
Dengenin Bazı Özellikleri	187
Dengenin Görsel Fonksiyonları	188
Denge Nasıl Oluşturulur?	189
Doğada Denge Örnekleri	192

VURGU

Vurgu Nedir?	196
Vurgunun Bazı Özellikleri	197
Vurgunun Görsel Fonksiyonları	200
Vurgu Nasıl Oluşturulur?	200
Doğada Vurgu Örnekleri	203
Doğada Egemenlik	204

ZITLIK

Zıtlık(Kontrast) Nedir?	206
Kontrast Çeşitleri	206
Kontrastın Görsel Fonksiyonları	207
Kontrast Nasıl Oluşturulur?	210
Doğada Zıtlık	211

ARMONİ

Armoni (Uyum) Nedir?	214
Armoni Çeşitleri	215
Armoninin Bazı Özellikleri	218
Armoninin Görsel Fonksiyonları	218
Armoni Nasıl Oluşturulur?	219
Doğada Armoni	220

BÜTÜNLÜK

Bütünlük Nedir?	224
Bütünlüğün Görsel Fonksiyonları	224
Bütünlük Nasıl Oluşturulur?	227
Doğada Birlik ve Bütünlük	229

ORAN

Oran Nedir?	232
Oranın Bazı Özellikleri	234
Oranın Görsel Fonksiyonları	236
Oran Nasıl Oluşturulur?	238
Doğada Oran	239

ÇEŞİTLİLİK

Çeşitlilik Nedir?	242
Çeşitlilik Türleri	243
Çeşitliliğin Görsel Fonksiyonları	243
Çeşitlilik Nasıl Oluşturulur?	246
Doğada Çeşitlilik	247

Sözlük	249
---------------------	------------

Kaynakça	263
-----------------------	------------

GİRİŞ

İnsan, Sanat ve Tasarım

Sanat insanla birlikte var olmuştur. İnsanoğlunun hayatını sürdürmesini sağlayan hava, su ve toprak gibi onun yaşamını renklendiren ve anlamlı kılan temel öğelerden biri de sanattır. İnsanlık tarihi bize ilk insanların ataları için söyledikleri ilk şarkı ve ağıtları, yaptıkları ilk dansları ve oyunları, avcılığını simgeleştirerek anlattıkları ilk duvar resimlerini, çocukları için söyledikleri ilk kahramanlık hikâyelerini aktarır. Sanat her kuşağı bir önceki kuşağa bağlayan, dolayısıyla insanlığın sürekliliğini sağlayan önemli bir olgudur. Bunu yeni kuşağı birçok açıdan bilgilendirerek yapar. İnsanlar bilemedikleri bazı şeyleri anlamaya ihtiyaç duymuşlardır. Böylece ruh ile bedeni, duyguyla zekâyı, zamanla mekânı ve yaşamındaki olayları birbiriyle ilişkilendirebilmişlerdir. Bu ilişkileri ve açıklayamadıkları bazı diğer şeyleri ifade edebilmek için de sanatı keşfetmişlerdir. Bu keşifle de genelde tüm sanatların, özelde görsel sanatların ve tasarımın insanın hayatına yaptığı önemli katkıları, onun ve yaşadığı toplumun niteliğini yükselten değeri ortaya çıkmıştır.

Her birimiz sanatla oldukça içi içeyizdir, ancak yalnızca bazılarımız bunun farkındayızdır. Öyle ki kendimiz bir ressam ya da fotoğraf sanatçısı olmasak bile gördüğümüz bir resimden ya da fotoğraftan çok etkilenir ve ona sahip olmak, evimizin, odamızın duvarına asmak için onu satın almak isteriz. Bir anne, besteci ya da şarkıcı olmasa bile bebeğini uyuturken ya da severken ona ninniler, şarkılar söyleyebilir. Günün yorgunluğunu ancak bir sergi gezerek ya da televizyon karşısına geçerek izlediğimiz bir müzik programı ya da komedi dizisiyle atarız. Kimilerimiz de işimizin yarattığı rutinlikten ve stresten kurtulmak için çeşitli sanat dallarını hobi olarak uygularız, müzelere giderek sanatçıların, tasarımcıların eserlerini izleriz.

Sanatın bir ögesi olan tasarım da bizim vaz geçemeyeceğimiz bir alandır. Nereye bakarsak bakalım çevremizde bir tasarım ürününü mutlaka görürüz. Yataktan kalktığımızda ilk gördüğümüz perdelerin kumaş ve motiflerini, yatak odamızın mobilyalarını birileri tasarlamıştır. Kahvaltı masasına oturduğumuzda yiyeceklerin konulduğu kapları, bardakları, çaydanlığı, çatalı ve kaşığı, tüm bunların üzerine konulduğu masayı ve örtüsünü tasarlayan sanatçılar vardır. Mutfaktaki mekanik ve elektronik araçlar önceden estetik olarak tasarlanmıştır. Bisikletler, otomobiller, uçaklar, televizyonlar hepsi önce endüstri ürünleri tasarımcılarının masalarında çizilmiştir.

Bireyler olarak her gün farklı bir afişle, posterle ya da bir arabayla karşılaşır ve bunlara farklı tepkiler veririz. Gezip görmek için gittiğimiz bir yerdeki yaşlı bir çınar ağacına ya da tarihi bir eve farklı bir ilgi gösteririz. Kimilerimiz de bu gördüklerimizi farklı bir tarzda yansıtmak için bir kâğıda resmini çizer ya da fotoğrafını çekeriz. İşte o an bizim sanatla, tasarımla ve estetikle ilişkimiz kendiliğinden başlamış olur (Özsoy, 2015).

Sanat ve Tasarımın Dili

Bizler birbirimizi anlamak için genellikle iki iletişim yolu kullanırız; konuşmak ve yazışmak. Duygu ve düşüncelerimizi paylaşırken de yazılı ve sözlü olarak kelimeleri kullanırız. Aslında bunların dışında bir iletişim yöntemi daha vardır, “sanat”. Kullandığımız kelimelerin duygularımızı ve düşüncelerimizi ifade etmede aciz kaldığı bazı durumlarda sanat imdadımıza yetişir. Osman Hamdi Beyin “Kurbağa Terbiyecisi” isimli tablosuna ya da Mikelanj’in “Musa” isimli heykeline baktığımızda bu eserlerde nelerin olup bittiğini anlamak için sözlü ya da yazılı bir açıklamaya gereksinim duymayız. Kafkas ya da Karadeniz yöresinin o hızlı ritimli halk oyunlarına veya Kuğu Gölü Balesinin dingin akışına kendimizi bıraktığımızda duygularımız kendiliğinden oluşur. Türkçe bilmeyen birisi Sultan Ahmet Camisinin mimari yapısının ve çinilerinin güzelliğini ve binanın işlevinin neler olduğunu rahatlıkla anlayabilir. Bunlarla ilgili bir yazılı ya da sözlü açıklamaya ihtiyaç duymaz. Burada güzel sanatlar “*iletişim sağlamada evrensel bir dil*” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dil dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir sanat eserini, onu meydana getirenin duygu ve mesajlarını anlamamızı sağlar. Bundan dolayıdır ki, aynı sanatçılar gibi duygularımızı ifade etmede *görsel simgeleri* kullanmaya gereksinim duyarız. Hayatımız sürdükçe, insanlarla, olaylarla ve eşyalarla olan ilişkilerimizle oluşan duygusal tepkilerimiz vardır. Belirli giysilerin yalnızca spor yaparken giyilmesi gerektiğini, bazılarının ise daha ciddi görevler ve resmi törenler için tasarlandığını biliriz. İşte burada görsel dilimiz devreye girmektedir. Yaşadığımız toplumda elbiseler, mimari yapılar, takılar, seramik ya da kumaşlar

yoluyla tanınan statü ve roller için simgesel iletişim sistemleri olmasaydı, o zaman kimin ne yaptığıyla ilgili hiçbir bilgimiz olmazdı.

Sanatsal deneyimler bunlardan doğrudan öznel ve sezgisel olanlarla ilgilenir ve onların artırılmasını sağlar. Susan Langer'in belirttiği gibi "Simgeleştirme insanın temel ihtiyacıdır. Simgeleştirme işlevi insanın yemek, bakmak ya da hareket etmek gibi öncelikli etkinliklerinden biridir. Simgeleştirme insan aklının temel işlemlerindedir ve süreklidir" (Michael, 1983: 4). Bu nedenle bizler anlaşma ve iletişim kurmak için simgeleri kullanırız.

Bazı düşünürler beynin bellek bankasında sadece imgeleri depoladığını iddia eder. Alfabenin gelişiminden çok önce, iletişim için çizgi resimler kullanılmıştır. Bugün dahi çağdaş reklamcılık, görsel iletileri aktarmanın hızlı biçimine dayanmaktadır. Sanatın dili bugün, her gün tükettiğimiz ürünlerin paketlenmesinde, posterlerde, televizyon reklamlarında ve ticaretin tüm diğer alanlarında ortaya çıkmaktadır. Böyle güçlü bir iletişim aracı olarak sanat, günlük hayatımızın vazgeçilmez bir yönüdür (Özsoy, 2015).

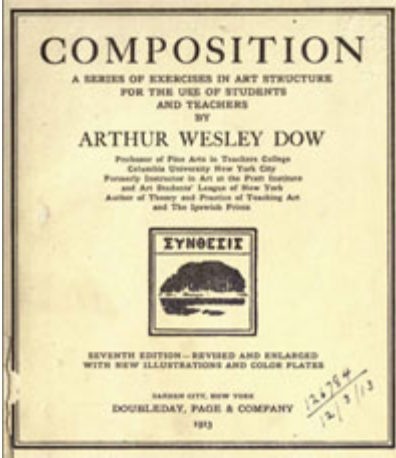
Sanat ve tasarım yoluyla kurduğumuz iletişim onun dili ve alfabesi olan "Görsel Tasarım Öge ve İlkeleriyle" gerçekleşir. Görsel tasarımlar bu dille iletişimi sağlarlar.

Görsel tasarım kavramı görsel sanatların tasarımıyla bütünleştirilerek kullanılması ile ortaya çıkmıştır. Bu kavram bazı kaynaklarda grafik tasarımı ya da görsel iletişim tasarımı anlamında da kullanılmaktadır. Bu kitapta bu adlandırma sanat ve tasarımı bir bütün olarak kapsayacak bir şekilde kullanılmıştır.

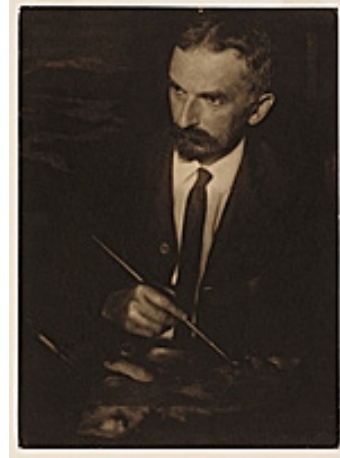
Mühendislik, planlama gibi farklı alanlarda farklı anlamlarla kullanılmakla birlikte "tasarım" sözcüğünün sanat alanında temelde iki tanımı vardır: 1) Kompozisyon ya da sanatsal düzenleme, 2) Estetik, özgün ve işlevsel ürün. Kompozisyon bir resmin, heykelin ya da afişin sanatsal olarak düzenlenmesidir. Çeşitli öğelerin dengeli ve estetik bir biçimde iki boyutlu bir yüzeye yerleştirilmesi ile resim ya da afişte düzen sağlanmış olur. Böylece eser tasarlama aşamasından tasarım aşamasına geçmiş olur. Heykel, seramik ve endüstriyel tasarım gibi üç boyutlu sanatsal çalışmalarda da çeşitli öğelerin belirli ilkelere göre birleştirilmesi ile tasarım gerçekleşmiş olur. Bir estetik, özgün ve işlevsel ürün olarak tasarım ise her gün beğenerek kullandığımız gözlük, saat, elbise, bardak, tabak, televizyon ve otomobil gibi nesnelerin ilk desenleridir. Sanatçı ve tasarımcıların iki ve üç boyutlu olarak gerçekleştirdikleri çalışmalarda temel olarak aldıkları kompozisyon ya da sanatsal düzenleme anlamında olan "tasarım" kavramı bu kitabın konusunu oluşturmuştur.

Arthur Wesley Dow ve Görsel Tasarım Öge ve İlkeleri

Yirminci yüzyıl ve günümüz görsel sanatlar, tasarım ve mimarlık alanlarının eğitiminde yaygın bir biçimde kullanılan sanat ve tasarım öge ve ilkelerinin kökeni Japon sanat eğitimi sistemine dayanır. Amerika Kolombiya Üniversitesinden sanat ve tasarım eğitimcisi Arthur Wesley Dow, Tokyo Güzel Sanatlar Akademisindeki programlardan yararlanarak 1899 yılında yazdığı “Kompozisyon (*Composition: A Series of Exercises in Art Structure for the Use of Students and Teachers*)” adlı kitabında bu öge ve ilkeleri örnekler vererek tanımlamıştır. Dow kitabında sanatın yapısının çözümü ile ilgilenmiş ve öğretilebilir bir sistematik yol geliştirme çabası içinde olmuştur. Bu çabaları sonucunda bugün “Sanatsal Düzenleme / Kompozisyon / Sanat/Tasarım Öge ve İlkeleri” olarak bildiğimiz, yöntemi geliştirmiş ve derslerinde uygulamıştır. Bu biçimci görüşte sanatçı veya tasarımcı çizgiyle, ışık ve gölge dengesiyle (Japonca notan) ve renkle çalışır; armonik ilişkilere ulaşmak için, kontrol edilebilen bu öğeleri simetri, tekrar, bütünlük, geçiş ve ikincillik oluşturmak için kompoze eder. Dow tarafından geliştirilen kavramlar ve dil, aslı temeller olarak kabul edilir ve birçok çağdaş sanat ve tasarım eğitimi programları hâlâ bu tasarım öge ve ilkeleri listesi temelinde organize edilirler (Micheal,1983). Dow’un kitabı birçok Amerikan sanat ve tasarım okulunda okutulmuştur. Max Weber, Georgia O’Keeffe ve fotoğraf sanatçısı Alvin Langdon Coburn gibi ünlü sanatçılar Dow’un öğrencileri olarak derslerinden yararlanmışlardır. Öğretim yöntemi ve kitabı ile Dow Amerikan sanatının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Görsel 1: Kompozisyon (1899)

Görsel 2: Arthur Wesley Dow (1857-1922)

Bauhaus Güzel Sanatlar Okulu

İkinci Dünya Savaşı öncesinde tüm dünyayı derinden etkileyen büyük ekonomik ve sosyal bunalım sırasında sanat ve tasarım eğitiminde önemli değişim ve gelişmeler olmuştur. Arthur Wesley Dow'un geliştirdiği ve uyguladığı biçimci (formalist) sanat ve tasarım eğitimi müfredatı daha kurumsal olarak *Bauhaus Güzel Sanatlar Okulunda* kendini göstermiştir. Bauhaus Almandada İnşa / Yapı Evi demektir. Mimar Walter Gropius'un 12 Nisan 1919 tarihinde Almanya'nın Weimer kentinde kurduğu *Bauhaus Okulu*, İngiltere'de yaygın olarak eğitim veren "Uygulamalı Sanatlar Okulları" (Schools of Applied Arts) sistemi ile Batı Avrupa'da tarihi bir geçmişe ve öneme sahip olan "sanatçı atölyesinde eğitim" sistemini kendi bünyesinde birleştirerek özgün bir sanat eğitimi felsefesi oluşturmuştur. Böylece II. Dünya Savaşından sonra Bauhaus'un kurucusu mimar Walter Gropius tarafından sanat ve tasarım eğitimi müfredatında yeni bir dil ve estetik model geliştirilmiştir. Bauhaus, Vkhutemas Okulunun savaş sonrası *biçimci estetik* görüşünü paylaşmış ancak politik görüş olarak kapitalist ekonomi ile sosyalist doktrin arasında bir denge kurmaya çabalamıştır (Daley and Bryant, 2015).

Görsel 3: Walter Gropius (1883–1969)

Bauhaus Güzel Sanatlar Okulunda sanatçılar ve zanaatçılar bir çatı altında birleştirilerek "tasarım" kavramı görsel sanatların evrensel değerleriyle desteklenmiş ve okullaştırılmıştır. İngiltere'de Ruskin romantizminin yol gösterdiği, arkasından ünlü düşünür, sanatı ve tasarımcı William Morris gibi sosyalist ütopyacıların geliştirdiği Sanat ve İş/Zanaat (Arts and Crafts) hareketinin etkisinde ve uygulamalı atölye eğitimine dayanan yüzden fazla okul kurulmuştur. Bu okulların çekirdeği Londrada 1836 yılında kurulan School of Design'dir (Artun- Aliçavuşoğlu, 2009). Gropius inceleme ve araştırma için gittiği İngiltere'de ünlü ressam

ve tasarımcı William Morris'in tasarım okulundan ve orada yapılan duvar kâğıdı tasarımlarından etkilenmiş ve Weimer'a dönüşünde Bauhaus'da bu deneyimlerini okulun müfredatına yansıtmıştır. (Özsoy, 2015).

Weimar'da ancak altı yıl varlık gösterebilen Bauhaus, Nazilerin baskıları sonucu 1925 yılında Dessau'ya taşınarak burada yeniden eğitime ve öğretime başlamıştır. Dessau dönemi (1925-1932) Bauhaus'un kimliği ve felsefesinin tam olgunluğa ulaştığı dönem olmuştur. Bauhaus Okulu'nun endüstriye hizmetini ve savunduğu "Sanat toplum içindir" düşüncesini benimsemeyen diğer sanat okulları ve akademiler, Bauhaus yönetimini ve hocalarını yerel yönetim olan Nazi Partisine şikâyet etmişler ve zamanın sanat akademileri de, Gropius'u anarşist bulmuşlardır. Nas-yonal sosyalist tehditlerin günden güne artmasıyla birlikte Bauhaus, yedi yıl sonra 1932 yılında Berlin'e taşınarak, burada eğitim ve öğretimi sürdürmeye çaba göstermişse de Naziler tarafından 1933 yılında bir daha açılmamak üzere kapatılmıştır (Bulat ve Aydın, 2014).

Görsel 4: Bauhaus Dessau

Sanat ve zanaat ruhunun bir devamı olarak Gropius artistik yeteneklerin endüstriyel ve teknolojik süreçlere uygulanmasını öngören bir müfredat geliştirmiştir. Bauhauslu öğretmenler "ustalar", öğrenciler de "kalfalar" ve "çıraklar" olarak adlandırılmışlardır. Bauhaus insanlara teknolojiyi kontrol etmeyi ve yönlendirmeyi öğreten bir yolla insanlı (hümanistik) bir felsefe sunmuştur. Lazlo Moholy-Nagy'ye göre okul "merkeze kazancı değil insanı alan" doğal (organik) üretim sistemlerinin temelini atmıştır. "Sanat sanat içindir" görüşünü

reddetmiştir, ancak içerik ve biçimin psikolojik ve ruhsal kaynaklarıyla birlikte bireysel anlatımı da kapsayan sanat kavramını özgürlükçü bir biçimde özümsemiştir. Buna karşın her türlü “burjuva akademik gerçekçiliği” görüşünü reddetmiştir. Rus ressam Wassily Kandinsky yazdığı “*Sanatta Ruhsallık Üzerine*” adlı makalesinden sonra Vkhutemas Okulundan kovulmuş ama kendisine Bauhaus sahip çıkmıştır. Paul Klee doğadaki ve mimarideki biçimlerin kaynak materyaller olarak önemini vurgulamıştır. Klee daha sonra “*Pedagojik Defterler*”ı yayımlamıştır. Kandinsky ve Klee’nin her ikisi de ünlü renk kuramcısı Johannes Itten’in temel sanat ve tasarım öğretim yöntemlerini sürdürmüşlerdir.

Joost Schmidt and Herbert Bayer bir tasarım aracı olarak tipografinin kullanımında yeni bir estetik anlayışı tanıtmıştır. Konstruktivist (Yapısalcı) sanatın geometrisinden bir ipucu yakalayarak çizgi, şekil ve değer (valör) gibi ritmik olarak işlev gören tipografik metni keşfetmişlerdir. Schmidt ve Bayer ayrıca Bauhaus’un markası haline gelen “*Sans Serif*” yazı biçimlerinin tasarım ve kullanımını gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca dinamik tipografik kompozisyon fikri daha sonra Fütürist ve Dadaistler tarafından kullanılmıştır.

12 Nisan 1933 yılında Nazi’ler tarafından kapatılmadan önce Bauhaus hocaları ve sanatçıları “modernizm” kavramının belirginleşmesini ve Batı tasarım eğitim yönteminin şekillenmesini sağlamışlardır. 19 Temmuz 1933’te son özgür hareket olarak Bauhaus üyeleri okulun tasfiyesine karar verdiler (Erzen, 2009). Dini ve politik düşünceleri yüzünden birçok sanatçının ülkeden kaçıp Amerika’ya yerleşmesiyle Bauhaus sanat ve tasarım eğitimi modelinin Amerikan sanat ve tasarım eğitimine etkisi çok büyük olmuştur.

Görsel 5: Marcel Breuer: Destekli (kolçaklı) sandalye

Bauhaus Okulunda verilen sanat ve tasarım eğitimi görsel sanatlarla tekniği birleştirerek öğrencilerin binaların tasarımına ve çeşitli iç donanımlarına katkı yapıcı bir program oluşturmuştur. Okul tasarımın amacını hiçbir zaman gözden uzak tutmamak koşuluyla öğrencilerinin hayal güçlerini istedikleri gibi kullanmalarına ve çeşitli denemeler yapmalarına olanak vermiş bir kurum olmuştur. Günümüz iç donanımlarda yaygın olarak kullandığımız çelik borudan iskemle, koltuk, masa ve benzeri türden eşyaların tasarımları ilk kez Bauhaus Okulunda gerçekleştirilmiştir. Aslında Bauhaus'un savunduğu kuram "işlevselcilik"tir. Bu kuram "eğer bir nesne yalnızca yapılış amacına göre tasarlanıp çizilmişse, güzellik kendiliğinden gelir" düşüncesine dayanmaktadır. (Gombrich, 1976). Gombrich *Sanatın Öyküsü* adlı kitabında bu düşünceye katılmasa da bazı tasarım eğitimi veren okullar hâlâ bu düşünceye bağlı olarak eğitim vermektedirler.

Bauhaus ve Eğitiminde Görsel Tasarım Öge ve İlkeleri

Yukarıda da değindiğimiz gibi sanat ve tasarım eğitimine Bauhaus'un önemli etkisi olmuştur. Bauhaus'da görsel sanatları, işi (zanaatı) ve teknolojiyi bir araya getiren bir müfredatı uygulamıştır. Çok farklı sosyal ve eğitsel kökenlerden gelen öğrencileri öncelikli olarak materyal çalışmalarında, renk kuramında ve özel atölyeleri olan temel sanat ve iş derslerinde bir araya getirmiştir. Bu dersleri sanatçılar Paul Klee, Wasily Kandinsky ve Josef Albers vermişlerdi. Bu temel sanat ve iş eğitiminden sonra öğrenciler özelleştirilmiş metal, ahşap doğrama, örgü-dokuma, kil modelaj, yazı (tipografi) ve duvar resmi atölyelerine devam etmişlerdi (Winton, 2007).

Sanat ve mimarlık tarihçisi Jale Erzen Bauhaus'da sanat ve zanaat eğitimini şu cümleleriyle anlatıyor:

"Walter Gropius idareciliğini yaptığı Bauhaus'un eğitim ilkelerini şu şekilde özetlemiştir: "Oyun şölene, şölen işe, iş ise oyuna dönüşür." Eğitim, sanatçı ve zanaatçı işbirliği, sanat, elişçiliği, sezgi ve yöntem bütünlüğü içinde verilir. Çömlek, tekstil, tiyatro, özgün baskı ve ahşap atölyelerinden geçen öğrenciler, sosyal entelektüel ve simgesel bir sanat olan yapı bilimine yani mimarinin pratik hedeflerine göre hazırlanıyordu. Bu katılımcı eğitim sisteminde öğrenci ve hoca birlikte üretiyor, birlikte çalışıyordu. Tiyatro oyunları, konferans dizileri, müzik ve şiir dinletileri yanında öğrenciler kendi hazırladıkları kostümlerle maskeli balolar düzenliyorlardı. Aslında, Gropius'un felsefesine göre el ve zihin birlikteliği ile yeni bir yaşam sanatına hazırlanıyordu. Weimar Bauhaus'un ilk yıllarında bu yaşam sanatını rasyonel bir mimarlık sanatına dönüştürecek temel eğitim, özellikle bireysel ve tinsel gelişime önem veren ve